

Philip Roth Ellenélet című regényének részlete elé

Az idén nyolcvanéves Philip Roth életművében – melyet nemrég ő maga nyilvánított befejezettnek, mondván: nem ír többet –, fontos darab ez a jó negyedszázada megjelent brilliáns regény, amelyet magyarul a közeljövőben ad ki az Európa Könyvkiadó.

A különös cím mesterségesen alkotott szó, annak a kísérletnek a megnevezésére, melybe a Zuckerman-könyvekből ismert két fivér, az író Nathan és a fogorvos Henry itt egyaránt belevág: mindkettő a maga módján próbálja megváltoztatni, megújítani az életét. Ugyanaz az esemény több változatban is megtörténik: cserélődnek a szerepek, változik a történet kimenetele és a helyszín – elképesztő írói bűvészműtárgyakat látunk, de korántsem öncélúakat. Sokféle életvariáns lehetősége csillan fel, a hősök fejest is ugranak az újba, ám hogy ki-ki mennyire képes kitörni neveltetése, egyénisége – önmaga – korlátai közül, erre a kérdésre az író nem ad egyértelmű választ; az olvasó majd tovább töpreng rajta a könyv becsukása után.

Az alábbi részlet Izraelben játszódik. Nathan azért érkezik Londonból – új otthonából és új felesége mellől –, hogy meglátogassa Henryt, aki bypass-műtét-

jéből felépülve öt hónappal ezelőtt se szó, se beszéd otthagyta feleségét, Carolt a három gyerekkel, meg a New Jersey-i sikeres praxist, és idejött, hogy az Agor nevű júdeai zsidó telepen a zsidó erőt radikálisan hirdető, elszánt veterán, Mordechai Lippman hívévé és tanítványává szegődjön. Agorba jövet Nathan megfordult Tel-Avivban, ahol gondterhelt újságíró barátja, Shuki Elchanan nézeteit hallgatta, találkozott az Ogyesszából hajdan bevándorolt Elchanan papával, aki föl nem éri ésszel, Nathan hogyhogy nem akar Izraelben letelepedni, és járt Jeruzsálemben, ahol a Siratófalnál egyebek között összefutott Jimmyvel, a túlmozgásos fiatal amerikaival, aki a történet későbbi szakaszában különös szerepben tűnik fel.

A zsidóság és Izrael, a világ és Izrael – többek szemével, belülről és kívülről nézve – ezt a szövevényt bogozgatja ez a részlet meg az egész fejezet, és a magánsorsok tükrében voltaképpen a teljes regény. Az 1978-as állapotok szerint. Nagy kérdés, hogy azóta, az elmúlt több mint harminc évben mi változott.

Nemes Anna

Philip Roth Ellenélet Regényrészlet

Pénteken reggeli után taxi vitt ki Agorba: háromnegyedórás út a Jeruzsálemtől délkeletre húzódó, sziklakkal teli fehér dombok között. A sofőr, jemeni zsidó, aki alig értett angolul, menet közben rádiót hallgatott. A városhatártól nagyjából húsz percnyire katonai útakadályhoz értünk: néhány géppisztolyos katona meg egy fából eszkábált fűrészbak, amelyet a taxi egyszerűen kikerült, hogy továbbmehessen. A katonák szemlátomást senkit sem akartak megállítani, még a ciszjordániai rendszámú arabokat sem. Az egyik őrszem az útpadkán fekvő napozott félmeztelenül, a szintén félmeztelen másik katona egy

tábori széken ülve a szék alatt lévő zsebrádió zenéjére ütötte lábával a ritmust. Visszagondoltam a Siratófal előtti téren lézengő katonákra, s azt mondtam, mindenfajta cél nélkül, csak hogy a hangomat halljam: – Lezser hadseregük van itt maguknak.

A taxisofőr bólintott, s farzsebéből irattárcát húzott elő. Fél kézzel tapogatózva kikeresett egy fényképet, egy fiatal katonáét, aki térdelésből néz fölfelé a lencsébe, átható tekintetű, nagy fekete szemű fiú, szépen vasalt, friss gyakorlóruhájából ítélve az Izraeli Védelmi Erők legjobban öltözött katonája. Ahogy fegyverét fogja, látszik, hogy tud vele bánni.

– A fiam – mondta a sofőr.
– Nagyon jóképű – jegyeztem meg.
– Meghalt.
– Szörnyű.
– Valaki bombát robbant. És neki vége... Utána semmi, még a cipő se.
– Hány éves itt? – kérdeztem, és visszaadtam a képet. – Hány éves volt a fiú?
– Meghalt – felelte. – Nagyon rossz. Nem látom fiam többé soha.

Arrébb, száz méterrel a szerpentin előtt beduin tábor ékelődött a két sziklás hegy közti völgybe. Távolról nem is lakóhelynek látszott a hosszú, sötétbarna sátor a négyzet alakú, fekete foltokkal, hanem kitergetett ruhának, mintha ócska rongyokat aggattak volna az oszlopokra száradni. Meg kellett állnunk, hogy átengedjünk egy bajuszos kis embert, aki botjával a birkáit terelte át az úton. Beduin pásztor volt, régi barna öltözékben, s nemcsak a külseje miatt jutott róla eszembe Charlie Chaplin, hanem vállalkozása reménytelensége miatt is: rejtély, vajon jószágai mi ennivalót találnak azon a szikkadt domboldalon.

A taxis a következő dombtetőn lévő településre mutatott. Az ott Agor, Henry otthona. Noha az út felőli oldalon szögesdróttekerccsel tetézt drótkerítés magasodott, a kapu tárva-nyitva, s az őrbódében senki. A taxi éles kanyart vett, s a földes kaptatón egy alacsony hullámlemez-bódéhoz hajtott. Idekint, egy hosszú asztalnál hegesztőpisztollyal dolgozott egy férfi, odabentről pedig kalapálás hallatszott.

Kiszálltam a kocsiból. – Henry Zuckermant keresem.

Az illető várta, hogy mondjak még valamit.

– Henry Zuckermant – ismétettem meg. – Az amerikai fogorvost.

– Hanochot?

– Henryt – mondtam. Aztán: – Igen, Hanochot.

– Hanoch Zuckerman, Maria Zuckerman – gondoltam –, hirtelen megtelt a világ vadonatúj Zuckermanokkal.

A férfi egy sor kis tömörszerű betonépületre mutatott feljebb a földúton. Egyéb nem is volt ott: száraz, poros, kopár domb, amin nem nő semmi. Seholy senki, csak ez a hegesztőpisztolyos ember, alacsony, izmos fickó drótkeretes szemüvegben, fején kötött kis kipa, rövidre nyírt hajához tűzve.

– Arra – mondta nyersen. – Ott az iskola.

A bódéból overálos, vaskos fiatal nő jött ki ugrándoza, fején nagy, barna svájcisapka. – Szia – köszönt rám mosolyogva. – Dafna vagyok. Kit keresel?

New York-i akcentussal beszélt, és hasonlított azokra a masszív lányokra, akiket a chicagói Hillel-házban láttam héber népdalokra táncolni, amikor

egyetemi gólyaként az első magányos hetek estéin a számomra új város utcáit jártam, hogy becsajozhassak. Ez volt legintimebb találkozásom a cionizmussal, ennyiből állt diákkori „zsidó elkötelezettségem”. Ami Henryt illeti, az ő elkötelezettségét az jelentette, hogy a Cornell Egyetemen a zsidó diákközösség csapatában kosarazott.

– Hanoch Zuckermant – feleltem a lánynak.

– Hanoch az ulpanon van. A héber tanfolyamon.

– Te amerikai vagy?

Felháborította a kérdés. – Zsidó vagyok – felelte.

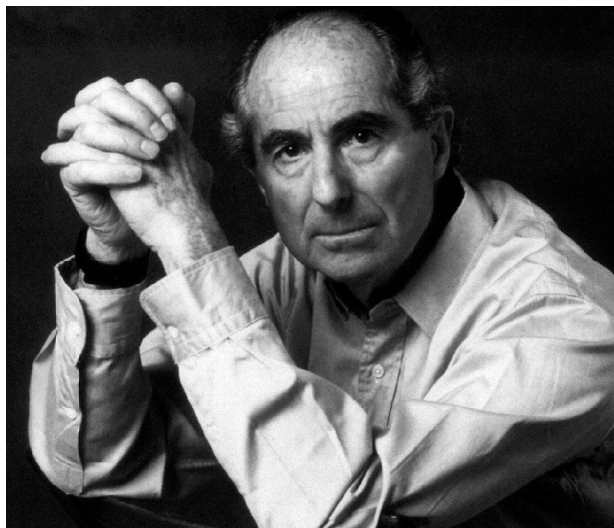
– Értem. Csak a beszédekből arra tippeltem, hogy New Yorkban születtél.

– Születtek zsidó vagyok – mondta, s mint aki látatlanban torkig van velem, visszament a bódéba, ahol aztán folytatódott a kalapálás.

Henry/Hanoch tizenötödmagával ült a tanári széket övező félkörben, ahol a tanítványok egy része nem is ült, hanem elnyúlt a pusztaság földön, s míg a tanár héberül beszélt, többségük, Henryvel együtt a füzetébe jegyzetelt. Henry volt a legidősebb diák, legalább tizenöt évvel idősebb a többinél, s talán pár évvel még a tanárnőnél is. Rajta kívül olyan volt a társaság, mint bármelyik nyári tábor lakói, akik jól érzik magukat az órán, a meleg napsütésben. A fiúk fele épp szakállt növesztett, és mind régi farmerban volt, akárcsak a lányok többsége, kivéve kettőt-hármat, aki vászonszoknyát viselt és ujjatlan blúzt, amely nemcsak a barnaságát mutatta, de azt is, hogy már nem borotválja a hónalját. A hegy lábánál világosan kirajzolódott egy arab falu minaretje, az agori ulpan így decemberben mégis nyugodtan lehetett volna Middlebury vagy Yale egyik júliusi nyelvtanfolyama.

Henry sportingének nyitott gallérja mögül kilátzott a bypass műtét hege, amely precízen kettéosztotta erős mellkasát. A sivatagi hegyek forróságában eltöltött csaknem öt hónap után Henry nem sokban különbözött a jemeni taxisofőr elesett katonafiától – inkább az ő fivérének látszott, mint az enyémnek. Amikor megláttam ilyen egészségesen, lesülve, sortban, szandálban, egyszer csak gyerekkori nyaraink jutottak eszembe a jersey-i tengerparti bérelt nyaralóban, az, hogy Henry mindenhová követett, ahová a barátaimmal mentem, le a partra, esténként a parti deszkasétányra, ragadt ránk, mint a bogáncs. Furcsa volt most látni a felnőttbekekkel mindig egyenrangúságra törekvő öcsöt, amint negyvenévesen visszaül az iskolapadba. S még furcsább, hogy a tanterem egy hegytetőn van, ahonnan a Holt-tengerre látni, azon túl meg a sivatagi királyság hasadozott hegyeire.

Azt gondoltam: – Ruthie-nak igaza van: Henry azért jött ide, hogy megtanuljon valamit, és nemcsak a héber nyelvet. Én már csináltam ilyesmiket, de ő

Philip Roth

nem. Eddig soha, ez hát az ő lehetősége. Az első, és talán az utolsó. Ne légy a bátyuskája, ne pécézd ki a sebezhető pontját, ami mindig is sebezhető marad. – Csodálom őt – mondta Ruth, és akkor én is ugyanígy éreztem, részben azért, mert az egész egy kicsit bizarrnak tűnt, talán olyan gyerekesnek, amilyenek Carol gondolta. Amikor most megláttam, ahogy rövid nadrágban ott ül ezekkel a gyerekekkel, és a füzetébe ír, arra gondoltam, tényleg vissza kéne fordulnom, és hazamenni. Ruthie-nak mindenben igaza van: Henry rengeteg mindenről lemondott, hogy ilyen *tabula rasa* legyen belőle. Hagyni kell.

A tanárnő odajött hozzám, és kezet nyújtott. – Ronit vagyok. Akárcsak a Dafna nevű nő odafenn a bódénál, ő is sötét svájcisapkában volt, és amerikai angolt beszélt – nyúlánk, karcsú, harmincegy-néhány éves, csinos nő, orra karakteres és finoman metszett, arca csupa szeplő, s értelmes barna szemében még a gyerekkori koraérettség magabiztossága csillogott. Ezúttal nem estem abba a hibába, hogy azt mondjam, akcentusa egy New Yorkban született és nevelkedett amerikaié. Csak köszöntem.

– Tegnap este tudtuk meg Hanochtól, hogy jön. Maradjon, és ünnepelje itt a sabbatot. Van egy szobánk, ahol elalhat – mondta Ronit. – Nem a Dávid király hotel, de azért azt hiszem, kényelmes. Fogjon egy széket, üljön ide közénk, örülnénk, ha beszélgetne az osztállyal.

– Csak szeretném, ha Henry tudná, hogy itt vagyok. Nem akarom félbeszakítani az órát. Majd sétálgatok, amíg vége lesz.

Henry a diák-félkörben elfoglalt helyén ülve felnyújtotta a kezét. Széles mosollyal, de ugyanazzal a zavart kis félszegséggel, amit sose tudott teljesen kinőni, azt mondta: – Szia – s erről megint a gyerek-

korunk jutott eszembe, azok az idők, amikor a gimnáziumban én, a felsős ügyeletes megláttam őt a folyosón, amint a többi kissrácral a tornaterembe, a műhelybe vagy az énekterembe vonul. – Hé – súgták neki a többiek –, ott a bátyád –, mire Henry halkán odavakantott egy szíát, s már vissza is süppedt az osztályba, ahogy egy apró állatka tűnik el föld alatti odujában. Henry kitűnően tanult és sportolt, később remekül megállta helyét a szakmájában, mégis mindig ott volt benne a bénító ódzkodás a feltűnéstől, s ez meghiúsította annak az olthatatlan vágyának beteljesülését, amely még egészen kisfiú kori esti ábrándozásaiból származott, s amely arról szólt, hogy ne csak kitűnjön, hanem páratlanul hősies legyen. A csodálat, amelyet annak idején minden megnyilvánulásom kiváltott belőle, s aztán a nehezítés, amely már a *Carnowsky* megjelenése előtt kikezdte a gyerekkori kapcsolatunkból fakadó természetes és meghitt szeretetet, mintha egyaránt Henrynek abból a hiedelméből táplálkozna – s ez még akkor is megmaradt, amikor koránál fogva okosabb lehetett volna –, hogy én valami nárcisztikus elitbe tartozom, amelynek tagjai fesztelenül tudják nyilvánosan illegetni magukat, s ezt felhőtlenül élvezik is.

– Naa – kérlelt nevetve Ronit –, mit gondol, egy júdeai hegytetőn hányszor csípünk el ilyesvalakit, mint maga? – Intett az egyik fiúnak, hogy vegyen fel a földről egy összehajtható széket, és nyissa ki nekem. – Aki van olyan örült, hogy Agorba jön – mondta a diákoknak –, azt rögtön munkára fogjuk.

Ronit évődő tónusát átvéve Henryre néztem, és kvázi megadóan megvontam a vállam; Henry vette a lapot, és azt mondta: – Ha te kibírod, mi is. – A „mi” helyére behelyettesítettem az „én”-t, s az engedély birtokában, melyet attól a testvértől kaptam, aki ide menekült – talán legalább annyira a hozzám fűződő története, mint élete minden más eleme elől –, leültem az osztállyal szemben.

Az első kérdést egy fiú tette föl, akinek szintén amerikai akcentusa volt. Lehet, hogy mind amerikai születésű zsidók. – Tud héberül? – kérdezte.

– Mindössze azt a két szót, amivel 1943-ban a talmud-tórában kezdtünk.

– Mi volt az a két szó? – kérdezte Ronit.

– Az egyik a „jeled”.

– „Fiú.” Nagyon jó – mondta. – És a másik?

– „Jaldó” – feleltem.

Az osztály fölnevetett.

– „Jaldó” – mondta utánam Ronit, szintén nevetősen. – Úgy ejti, mint a litván nagyapám. „Jalda” – javított ki –, „lány.” „Jalda.”

– „Jalda” – mondtam utána.

– Most, hogy már helyesen ejti, hogy „jalda” – mondta az osztálynak –, talán kezdhetsz jól érezni magát itt.

Az osztály újra fölnevetett.

– Bocsásson meg – szólalt meg egy fiú, akinek az állán épp csak pelyhedzett a kis szakállkezdemény –, de ki maga? Ki ez a fickó? – fordult Ronit-hoz. Szemlátomást egyáltalán nem szórakoztatták az események; nagydarab fiú volt, legfőljebb tizenhét éves, arca igen fiatal és kialakulatlan, de teste akkora és olyan tiszteletet parancsoló, mint egy építőmunkásé. Az akcentusából ítélve ő is New York-i. Fején a sűrű, rakoncátlan, barna hajhoz tűzött kipa.

– Mondja meg neki, legyen szíves, ki maga – kérte Ronit.

Rámutattam arra, akit Hanochnak szólítottak. – Az ő bátyja.

– Na és? – kérdezett vissza a fiú kérlelhetetlenül és egyre dühösebben. – Ettől miért kell szünetet tartanunk, hogy meghallgassuk?

Az osztály végéből teátrális felhördülés hallatszott, s nem messze tőlem egy lány, aki csinos, kerek arcát két tenyerébe támasztva hasalt a földön, gunyorosan kiszámított hangon, amely azt sugallta, elég régóta vannak már együtt, hogy egyikük-másikuk a többi idegeire menjen, azt mondta: – Merthogy író, azért, Jerry.

– Mik a benyomásai Izraelről? – kérdezte egy lány brit akcentussal. Ha nem is mind amerikaiak, de nyilvánvalóan mind angolul tudók.

Habár alig huszonnégy órája voltam az országban, máris markáns első benyomásokat szereztem, kezdve Sukival és mindazzal, amit lemészárolt fivéréről, reményvesztett feleségéről és a seregben szolgáló hazafias fiatal pianistáról hallottam tőle. És persze nem felejtettem el az utcai szóváltást a szefárdal, aki számára Suki Elchana csak egy askenázi marha; és nem tudtam elfelejteni a jemeni taxist, aki Agorba hozott, s aki a mélységes bánata kifejezésére alkalmas egyetlen közös nyelv nélkül, Sacco és Vanzetti ékesszólásával, rejtjelezve mégis leírta katonafia vesztét; és nem felejtettem el a Jeruzsálemi Óriások középpályását, aki hazafutást ér el a Siratófalnak rohanva – vajon a New Jersey-beli West Orange-ból való Jimmy Ben-Joseph csak egy különc anomália, vagy ahogy Suki mondja, ez a hely lassan tényleg valami amerikai zsidó Ausztráliává alakul? Egy szó mint száz, már több tucat ellentmondásos, csonka impresszió kavargott bennem anélkül, hogy érttem volna, de az látszott a legbölcsebbnek, ha mindezt egyelőre magamban tartom, s megvárom, mi kerekedik ki belőle. Semmi okot nem láttam arra, hogy Agorban bárkit a Siratófalnál átélt nem-spirituális kalandjaimmal traktáljak. Hogy a Siratófal az, ami, az még számomra is világos volt. Nem jutna eszembe tagadni a néma kő talányának valódiságát, de előző éjszakai találkozásaim nyomán olyan érzésem volt, mintha egy helybéli utcaszínházban lettem volna statiszta – a diaszpórából jött se-

gédkomikus –, és nem tudtam biztosan, hogy ezt a leírást itt úgy értenék, ahogy én gondolom. – Benyomásaim? Igazából csak most érkeztem – válaszoltam. – Még nincsenek benyomásaim.

– Cionista volt fiatal korában?

– Fiatal koromban engem nem ért annyi héber, jiddis vagy antiszemita hatás, amitől cionista lettem volna.

– Most jár itt először?

– Nem, húsz éve már voltam.

– És aztán sose jött vissza?

Ahogy ezen a kérdésen két-három diák fölnevetett, arról az jutott eszembe: netán ők is fontolgatják, hogy összepakolnak és hazamennek.

– Úgy alakultak a dolgok.

– „A dolgok” – jegyezte meg a nagydarab fiú, aki korábban indignáltan azt kérdezte, miért hallgat engem az osztály. – Nem akart visszajönni.

– Izrael tényleg nem volt a gondolataim középpontjában.

– De biztosan elment más országokba, amelyek, a maga szavaival, nem voltak a gondolatai középpontjában.

Éreztem, hogy ez még kellemetlenebb diskurzus lesz, ha ugyan máris nem az, mint a Siratófalnál a fiatal hasziddal folytatott eszmecegerem.

– Hogy lehet az – kérdezte –, hogy egy zsidó egyetlenegyszer látogat el népe hazájába, s aztán húsz évig soha...

Közbevágtam, mielőtt igazán beindult volna. – Egyszerű a válasz. Nem én vagyok az egyedüli.

– Csak arra volnék kíváncsi, mi baja egy ilyen embernek, akár cionista, akár nem.

– Semmi – feleltem határozottan.

– És magát nem érdekli, hogy ezt az országot a világ szeme láttára hamarosan eltörlik a föld színéről?

Noha a lányok egyike-másika feszengve fészkelődni kezdett az agresszív vallatástól, Ronit előredőlt a széken, és kíváncsian várta, mit felelek. Nem tudtam, nem lehet-e itt valami összejátszás a fiú és Ronit, sőt talán még Hanoch között is.

– Ezt akarná a világ? – kérdeztem, s közben arra gondoltam, még ha nincs is kidolgozott cselszövés, lehet, hogy ez lenne életem legnyugtalanabb sabbatja, ha belemennék, hogy itt maradok éjszakára.

– Senki se hullatna könnyet érte – felelte a fiú. – Az olyan zsidó biztosan nem, aki a zsidó népet fenyegető szüntelen veszély dacára húsz évig...

– Nézd – mondtam –, énbelőlem bevallottan mindig hiányzott a kellő kasztszellem. Értem a véleményedet az ilyenekről, mint én. Nem ismeretlen nekem ez a fanatizmus.

Erre már fölugrott a fiú, s ujjával dühödten bökött felém: – Már megbocsásson! Tudja, ki a fanatikus? Aki az egoizmust a cionizmus elé helyezi! Aki az egyéni

haszonszerzést meg az egyéni örömet a zsidó nép életben maradása elé helyezi! Tudja, ki a fanatikus? A diaszpóra-zsidó! A gojok sorra szolgáltatják neki a bizonyítékokat, hogy fütyülnek a zsidók megmaradására, a diaszpóra-zsidó mégis elhiszi nekik, hogy a barátai! Elhiszi, hogy biztonságban van az országukban, és hogy egyenjogú! Az a zsidó a fanatikus, aki semmiből se tanul! Aki nem vesz tudomást a zsidó államról, a zsidó földről és a zsidó nép életben maradásáról! Az a fanatikus! Fanatikusan ostoba, fanatikusan önámító és fanatikusan gyalázatos!

Én is fölálltam, és hátat fordítottam Jerrynek meg az osztálynak. – Mi most sétálunk egyet Henryvel – mondtam Ronitnak. – Igazából azért jöttem, hogy veled beszéljek.

Ronit szemében ugyanolyan szenvedélyes kíváncsiság csillogott, mint előbb. – De hát Jerry már elmondta a véleményét, magának is joga van kifejezni a sajátját – mondta.

Túlzott gyanakvás-e, hogy arra gondoltam, ez a naivitás csak színjáték, és Ronit átejt? – Lemondok erről a jogomról – feleltem.

– Jerry fiatal – magyarázta.

– Igen. Én meg nem.

– De az osztálynak nagy élmény lenne, ha hallhatnák a véleményét. Sokan teljesen asszimilált családból származnak. Hajmeresztő, hogy az amerikai zsidók, sőt a világon élő zsidók legtöbbször csak tépelődik, megragadja-e a Cionba való visszatérés lehetőségét. Ha maga...

– Inkább nem.

– Legalább néhány szót az asszimilációról...

Megráztam a fejem.

– De hát az asszimiláció meg a vegyes házasság – komorodott el Ronit hangja – egy második holokauszthoz vezet Amerikában. Igazi spirituális holokauszt zajlik ott, s ez legalább olyan végzetes, mint az arabok minden fenyegetése Izrael állam ellen. Amit Hitler nem tudott elérni Auschwitzcal, azt önként megteszik az amerikaiak a hálósobában. Az amerikai zsidó egyetemisták hatvanöt százaléka nem zsidóval köt házasságot: *hatvanöt százalék* örökre elvesz a zsidó nép számára! Előbb lezajlott a kemény népszerűség, most meg folyik a puha. Hát ezért tanulnak héberül a fiatalok itt Agorban: hogy ne az legyen a sorsuk, ami Amerikára vár, a zsidóság feledése, a zsidók kipusztulása, hogy elmeneküljenek a maga hazájának azokból a közösségeiből, ahol a zsidók spirituális öngyilkosságot követnek el.

Csak ennyit feleltem: – Értem.

– Nem beszélne nekik erről, csak néhány percig, csak az ebédszünetig?

– Azt hiszem, az előéletem nem jogosít fel rá, hogy erről beszéljek. Az a helyzet, hogy az én feleségem se zsidó.

– Annál inkább – mondta Ronit barátságos mosollyal. – Akkor ők beszélhetnek erről magával.

– Nem, köszönöm, nem. Azért jöttem, hogy Henryvel beszéljek. Hónapok óta nem láttam.

Ahogy indultam elfelé, Ronit karonfogott, mint egy barát, akinek rosszulesik, hogy elmegyek. Kifogásolható előéletem ellenére szemlátomást szimpatizált velem; öcsém alighanem közbenjárt az érdekében. – De sabbatra azért itt marad – jelentette ki Ronit. – A férjemnek ma Betlehembe kellett mennie, de nagyon várja, hogy este találkozzon magával. Maga és Hanoch nálunk vacsorázik.

– Meglátjuk, hogyan alakulnak a dolgok.

– Nem, nem. Jönnek. Henry nyilván említette, mennyire összebarátkoztak a férjemmel. Nagyon hasonlóak. Két erős, elkötelezett ember.

A férj Mordechai Lippman volt.

Mihelyt elindultunk a domboldalról lefelé vezető gyalogúton az Agor lakónegyedét képező két kikövezetlen utca irányába, Henry nyomban nekilátott, hogy értésemre adja: nem fogjuk az árnyékban üldögélve elmélyülten megvitatni, jól tette-e, hogy megragadta az alkalmat a Cionba való visszatérésre. Most egyáltalán nem volt olyan barátságos, amilyennek akkor tűnt, amikor kiálltam az osztály elé. Sőt, amint kettesben maradtunk, azonnal kötekedő lett. Semmi kedve szemrehányásokat hallgatni tőlem, mondta, és meg se próbáljam az indítékait firtatni vagy vitatni. Beszél Agorról, ha érdekel, minek a jelképe ez a hely, beszél a telepés mozgalomról, a gyökereiről, az ideológiájáról és a telepések céljairól, beszél azokról a változásokról, amelyek a Begin-koláció hatalomra kerülése óta az országban végbe mentek, de az az amerikai stílusú lélekboncolgatás, amelyben a hőseim könyvoldalakon át kéjesen elmerülnek, az valami olyan exhibicionista passzió és gyermeketeg hókuszpókusz, ami nála hálistennek már „a nárcisztikus múlt”. A mondvacsinált személyes problémákból álló régi élet az ő szemében már zavaróan, undorítóan, elmondhatatlanul pitiáner.

Ehhez a fejtegetéshez Henry több indulatot mozgósított, mint amennyit az én bármilyen kijelentésem előidézhetett volna, különös tekintettel arra, hogy még egy szót se szóltam. Olyan szónoklat volt ez, amelyre álmatlan éjszakákon az ember hosszú órákig készül és próbál. A mosoly odafenn az ulpanon a közönségnek szólt. Ez itt most az a bizalmatlan alak, akivel előző este telefonon beszéltem.

– Jó – mondtam. – Semmi pszichológizálás.

– És ne fölényeskedj velem – közölte, még mindig támadólag.

– A lelkiző hőseimet ne csepeöld. Egyébként nem mondhatni, hogy a fölényeskedés valami jól menne nekem, legalábbis ma. Sőt, velem se fölényeskedett

az a srác odafenn az osztályodban. Csak kirabolt a kis pöcs, fényes nappal.

–Tetszik, nem tetszik, itt a keresetlen stílus dívik. És a nevémmel, légy szíves, ne hülyéskedj.

– Nyugi. Felőlem mindenki úgy hív, ahogy akar.

– Még mindig nem érted. A fenébe *énvelem*. *Engem* felejts el. Az *én* olyasvalaki, akit *én* már elfelejtettem. Az *én* itt már nem létezik. Itt *énrám* nincs idő, *énrám* nincs szükség. Itt Júdea számít, nem *én*!

Henry azt tervezte, hogy ebédre átmegyünk Hebron arab részébe, ami, ha átvágunk a dombokon, autóval csak húsz perc. Vihetjük Lippman kocsját. Mordechai és négy másik teleses teherautóval már kora reggel átmert Betlehembe. Az utóbbi hetekben zavargások robbantak ki arrafelé bizonyos helybéli arabok és a város melletti domboldalon újonnan létesült kis telep zsidó lakói között. Két napja kövekkel dobták be a zsidó telepi gyerekek iskolabuszána szélvédőjét, s most Júdea és Szamária telepesei Mordechai Lippman szervezésében rölapot osztogatni mentek Betlehem piacára. Ha én nem jövök, Henry kihagyta volna az iskolát, és velük megy.

– Mi van a rölapokon? – kérdeztem.

– Ez: „Próbáljatok meg békében élni velünk, mert mi nem akarunk nektek ártani. Csak néhány erőszakos szélsőséges van köztetek, a többiek békeszerető emberek, akik hisznek abban, akárcsak mi, hogy zsidók és arabok harmóniában tudnak élni egymással.” Ez az alapgondolat.

– Az alapgondolat jószándékú. Mit akar közölni az arabokkal?

– Amit mond: hogy nem akarunk nekik ártani.

Nem én, hanem mi. Ez lett Henry énjéből.

– Kocsival átmegyünk a falun, ott van lent. Meglátod, hogy azok az arabok, akik békében akarnak élni velünk, azok tudnak is, itt, pár száz méterre tőlünk. Följárnak ide tojásért. Amelyik tyúk már öreg, és nem tojik, azt fillérekért eladjuk nekik. Ez a hely mindenkinek otthona lehetne. De ha folytatódik az erőszak a zsidó iskolások ellen, akkor lépéseket teszünk ellene. A hadsereg akár holnap bevonulhatna oda, kiemelhetné a bajkeverőket, és a kődobálásnak öt perc alatt vége lenne. De nem vonulnak be. Így aztán még a katonákat is megdobálják. És tudod, mit gondolnak az arabok, ha egy katona nem csinál semmit? Hogy hülyék vagyunk. És azok vagyunk. Mi történik, ha bárhol másutt a Közel-Keleten megdobsz egy katonát kővel? Lelő. Betlehemben viszont látják, hogy az izraeli katona nem lövi le a kődobálót. Nem csinál semmit. És ez a baj. Nem az, hogy kegyetlenek vagyunk, hanem hogy az arabok rájöttek, gyöngéek vagyunk. Úgyhogy itt azt is meg kell tenni, ami nem szép dolog. Az arabok nem tisztelik azt, ami szép, és nem tisztelik a gyöngeséget. Az erőt tisztelik.

Nem én, hanem mi, nem a szép dolog, hanem az erő.

Várakoztam a földes úton álló, ütött-kopott Ford mellett a Lippman-ház előtt, amely a bekötőútról nézve lóállásnak vagy bunkernek tűnő salakblokk építmények egyike volt. Így, közelről sejteni lehetett, hogy odabent az élet alig különb az emberi fejlődés legprimitívebb szintjénél. A száraz, köves udvarok sarkában felhalmozott termőföldkupacokkal együtt minden a kezdetek kopár világát sugallta. Ezekből a telepeslakásokból kettő vagy akár három is gond nélkül elfért volna annak a cédrusból és üvegből készült tágas háznak az alagsorában, amelyet néhány éve Henry épített egy South Orange-i erdős domboldalon.

Most egyik kezében autókulccsal, a másikban pisztollyal lépett ki Lippmanéktól. A pisztolyt belökte a kocsí kesztyűtartójába, és elindította a motort.

– Igyekszem alkalmazkodni a körülményekhez – szólaltam meg –, de szinte emberfeletti önfegyelemre lesz szükségem, hogy ne mondjak olyat, amittől felkapod a vizet. Mindazonáltal kissé meglepő, hogy rajtad kívül egy pisztoly lesz az útítársam.

– Tudom. Nem így nevelkedtünk. De Hebronba nem árt pisztollyal menni. Ha tüntetésbe szaladunk bele, ha körülállják a kocsit és köveket kezdenek szedni a földről, legalább lesz alkupozíciónk. Nézd, sok meglepőt fogsz látni. Én is sok mindenen csodálkozom. De tudod, min csodálkozom még annál is jobban, mint amit itt öt hónap alatt megtanultam? Azon, amit az otthoni negyven év alatt tanultam arról, hogy mit kell tenni és milyennek kell lenni. Kilel a hideg, ha visszaemlékszem mindarra, ami voltam. Visszanézek, és nem hiszek a szememnek. Undor fog el. Legszívesebben a föld alá bújnék, ha arra gondolok, hová jutottam.

– Hová?

– Láttad, ott voltál. Vagyis hallottad. Hogy miért tettem kockára az életem. Hogy miért operáltattam meg magam. Kiért. Azért a nyeszlett kis bakfisért ott a rendelőmben. Ezért lettem volna hajlandó meghalni. Ezért éltem.

– Nem, ez csak része volt az életnek. Miért? Nem csekélység, ha harminckilenc évesen impotens lesz az ember. Nagyon rád járt a rúd.

– Nem érted. Én arról beszélek, hogy milyen kiszzerű voltam. A magam groteszk élet-imitációjáról beszélek.

Csak órákkal később, miután magunk mögött hagytuk a hebroni piac sikátorait, fölmentünk a hebroni zsidó vértanúsiroknál lévő ősi olajfákhoz, aztán tovább, a pátriárkák temetkezési helyéhez, csak ekkor tudtam rábírní Henryt, hogy kicsit részletezze a groteszk életet, amit otthagytam. Egy kisvendéglő teraszán ebédeltünk a Hebronból kivezető

országút mellett. A vendéglős arab család roppant szívélyes volt; a tulajdonos, aki angolul vette föl a rendelést, Henryt nagy reverenciával egyenesen „doktor úrnak” szólította. Már későre járt, a közeli sarokasztalnál ülő kisgyerekes, fiatal arab házaspáron kívül üres volt a terasz.

Henry kényelembe helyezte magát, dzsekijét, zsebében a pisztollyal, széke támlájára akasztotta. Hebroni túránk alatt a pisztoly végig ott volt vele. Miközben ő a zsúfolt piactéren kalauzolt és a bőséges gyümölcs-, zöldség-, csirke- és édességkínálatot mutogatta, én továbbra is a pisztolyra gondoltam, és Csehov híres mondására, hogy a fegyvernek, amely az első felvonásban a falon lóg, a harmadikban el kell sülnie. Azon tűnődtem, melyik felvonás ez, és egyáltalán milyen darab: családi tragédia, történelmi dráma vagy sima bohózat. Nem tudtam eldönteni, komolyan szükség van-e a pisztolyra, vagy Henry a lehető legdrasztikusabban csak azt demonstrálja vele, milyen távol került attól az erőtlén, jólnevelt zsidótól, aki ő Amerikában volt, s hogy ez a pisztoly annak az egész döntési komplexusnak a meghökkenítő szimbóluma, amellyel a szegénytől szabadulni igyekszik. – Itt vannak az arabok – mondta a piacon –, és hol a járom? Látsz jármot bárkin is? Látsz katonát, aki bárkit fenyegetne? Egyáltalán nem látsz katonát. Nem: ez csak egy nyüzsgő keleti bazár. És miért? A brutális katonai megszállás miatt?

A katonaságra utaló egyetlen jel a piactól vagy száz méterre lévő kis létesítmény volt, ahol Henry a kocsit hagyta. A kapun belül néhány izraeli katona focizott a szabad területen, ahol a teherautóik álltak, de ahogy Henry mondta, magán a piacon nem volt katonai jelenlét, csak arab árusok, arab vásárlók, több tucat arab kisgyerek, néhány igen barátságatlan tekintetű arab kamasz, rengeteg por, sok öszvér, pár koldus, és Victor Zuckerman doktor két fia, Nathan és Hanoch, utóbbi fegyverrel, amelynek üzenete az előbbit egyre rögeszmésebben foglalkoztatta. És ha engem lő le? Ha ez lesz a harmadik felvonás szörnyű meglepetése, ha a Zuckermanok konfliktusa véresen ér véget, mintha az Agamemnon család volnánk?

Ebédnél olyasmivel kezdtem, amit igazán nem lehetett tiltakozásnak vagy támadásnak értelmezni, tekintetbe véve Henry lelkesedését a Makpéla-barlangnál lévő ősi falért, amelyet mindenáron meg akart nekem mutatni. Az ő számára mennyire szent ez a fal, kérdeztem. – Felteszem, minden úgy van, ahogy mondod – folytattam. – Tehát Ábrahám Hebronban vert sátrat. Őt és Sárát Makpéla barlangjában tették el, majd utánuk Izsákot, Jákobot és mindkettejük feleségét. Dávid király itt uralkodott, mielőtt bement Jeruzsálembe. Neked mit jelent mindez?

– Ez itt a jogalap – felelte. – Igen. Nem véletlen, hogy zsidóknak hívnak bennünket, ezt a helyet meg Júdeának, itt is lehet összefüggés. Mi zsidók vagyunk, ez itt Júdea, Júdea szíve pedig Hebron, Ábrahám városa.

– Ez még mindig nem magyarázat a rejtélyre, miért azonosul Henry Zuckerman Ábrahám városával.

– Nem érted. Itt kezdődött a zsidóság, nem Tel-Avivban. Ha valami területszerzés, ha valami gyarmatosítás, az Tel-Aviv, az Haifa. Ez judaizmus, ez cionizmus, ez a hely itt, ahol most ebédelünk!

– Más szóval nem ott kezdődött az egész, a Hunterdon utcai falépcső tetején, ahol Nagymama meg Nagypapa lakott. Nem a térdepelve padlót sikáló Nagymamával meg a régimódi szivartól füstszagú Nagypapával. Tehát a zsidóság nem Newarkban kezdődött.

– Íme a szimplifikáló szatíra nagymestere.

– Igen? Az is lehet, hogy te meg a túlzások nagymestere lettél az utóbbi öt hónapban.

– Nem hiszem, hogy akár nekem, akár az illúzióimnak nagy része volna abban a szerepben, amit a zsidó Biblia a világtörténelemben játszott.

– Én azon a szerepen gondolkodtam többet, amelyet mintha a törzsi hősköltevényben osztottál volna magadra. Imádkozni is szoktál?

– Ez a téma itt nincs napirenden.

– Vagyis szoktál.

Henryt ingerelhette a szívóskodásom, mert azt kérdezte: – Mi baj az imádkozással, van valami baj az imádkozással?

– Mikor imádkozol?

– Elalvás előtt.

– És mit mondasz?

– Amit a zsidók több ezer éve. Elmondom a Sema Jiszráelt.

– És reggel fölveszed az imaszíjakat?

– Egyszer talán majd igen. Most még nem.

– És megtartod a szabbatot.

– Nézd, én megértem, hogy neked ez mind teljesen idegen. Megértem, hogy ha ezt hallod, te a divatosan „objektív”, asszimilált zsidó lekicsinyelő módján mulatsz az egészen. Látom, hogy túlságosan „felvilágosult” vagy Istenhez, s egyértelmű, hogy neked ez mind csak vicc.

– Ne állítsd olyan biztosan, mi nekem a vicc. Ha kérdéseim vannak és választ szeretnék rájuk, az azért van, mert fél évvel ezelőtt még másfajta öcsém volt.

– Aki úgy élt New Jersey-ben, mint Marci Hevesen.

– Ugyan Henry, senki sem él úgy, mint Marci Hevesen, se New Jersey-ben, se másutt. Amerika is olyan hely, ahol emberek meghalnak, emberek

kudarcot vallanak, ahol az élet érdekes, feszült és ritkán konfliktusmentes.

– Én akkor is úgy éltem, mint Marci Hevesen. Az öcséd judaizmusának lemészárlása nem is lehetett volna tökéletesebb, mint amilyen Amerikában volt.

– „Lemészárlása”? Ezt a szót meg honnan szedted? Úgy éltél, ahogy minden ismerősöd. Elfogadtad a meglévő társadalmi berendezkedést.

– Csakhogy a meglévő társadalmi berendezkedés teljesen abnormális volt.

Normális és abnormális – huszonnégy órája vagyok Izraelben, és már megint ez a dilemma.

– Ugyan mitől kaptam azt a betegséget? – kérdezte Henry. – Öt elzáródott koszorúér egy alig negyvenéves emberben. Szerinted miféle stressz okozta? A „normális” életből fakadó stressz?

– Carol mint feleség, fogorvoslás mint megélhetés, South Orange mint lakóhely, jó magániskolákba járatott, rendes gyerekek, balkézről még egy barátnő is. Mi a normalitás, ha nem ez?

– Csakhogy mindez a gojoknak szólt. A még megmaradt zsidós vonások álcázása a gojos tiszteletreméltósággal. Mindent őtőlük, mindent önikik.

– Henry, sétálok Hebronban, és látom *őket* – mégpedig roppant élesen. A környéketeken másra sem emlékszem, csak ugyanolyan sikeres zsidókra, amilyen te voltál, és egyikük se viselt fegyvert.

– Naná: sikeres, kényelmes, hellenizálódott zsidókra, elűzött zsidókra, akiket megfosztottak minden olyan összefüggéstől, amelyben ténylegesen zsidók lehettek volna.

– És úgy gondolod, ebbe betegedtél bele? „Hellenizálódás”? Arisztotelész életét láthatólag nem tette tönkre. Egyáltalán mi a fenét jelent ez?

– Hellenizálódott, hedonista, egomániás. Az egész *létezésem* maga volt a betegség. Kész csoda, hogy megúsztam egy szívbjajjal. Az öntorzításba betegedtem bele, az önkínzásba, önmagam álcázásába, torkig voltam az értelmetlenséggel.

Először mint Marci Hevesen, most meg csak a betegség. – Így érezted?

– Én? Annyira belenőttem a konvenciókba, hogy sosem éreztem semmit. Wendy. Príma. Dugás az asszisztensnővel. A rendelői leszopás, a tökéletesen felszínes élet elsöprő, nagy szenvedélye. Előtte még jobb: Bazel. Klasszikus. A zsidó férfira jellemző bálványimádás: a siksze iránti rajongás; ábrándozás Svájcra egy imádott siksze oldalán. A hamisítatlan zsidó menekülési álmom.

Míg beszélt, arra gondoltam, *így fabrikálnak az emberek történeteket az életből, és így fabrikálnak életeteket a történetekből*. Odahaza Jersey-ben a stresszt, amely meggyőződése szerint koszorúér-betegségéhez vezetett, Henry annak a megalázó gyávaságnak a számlájára írta, amely miatt nem tudta otthagyni

South Orange-ot Bazelért; itt, Júdeaiban épp fordított a diagnózisa: a betegségért most a diaszpóra abnormalitásának alattomos feszültségét okolja, azt, aminek legeklatánsabb megnyilvánulása „a hamisítatlan zsidó menekülési álmom ... Svájcra egy imádott siksze oldalán.”

Miközben visszafelé tartottunk Agorba, hogy idejében érkezzünk a sabbati előkészületekre, megpróbáltam kibogozni, hogy Henry, aki igazán nem egy újvilági Bécsben nőtt fel, csakugyan magáévá tette-e egy olyan önelemzést, amelyet mintha valami századfordulós cionista ideológiai kézikönyv közhelyéből ollóztak volna össze, és amelynek őhozzá az égvilágon semmi köze. Vajon a newarki igényes zsidó középosztály biztonságában nevelkedett és a Cornell Egyetem több száz értelmes zsidó gyereke között iskolázott Henry Zuckerman, egy lojális, megértő és hozzá hasonlóan világias zsidó nő férje, aki egy olyan jómódú, szép zsidó kertvárosban telepedett le, amilyenbe világéletében vágyott, egy zsidó, akinek élettörténetéből egyszerűen kimaradt az antiszemitizmustól való félelem, vajon valaha is gondolt-e azoknak az elvárásaira, akiket most megvetően „gojok”-nak nevez? Ha előző életének minden fontos vállalkozásába azért fogott bele, hogy egy rémisztően hatalmas vagy burkoltan fenyegető lénynek bizonyítson, akkor ez a valaki szerintem biztosan nem a mindenható goj volt. Nem az-e a helyzet, hogy amit Henry a zsidó száműzetés okozta groteszk lelki torzulás elutasításának írt le, az sokkal inkább egy roppant megkésett lázadás a felnőtlenség gondolata ellen, melyet a szelíd, szófogadó gyerekre rakott rá az ellentmondást nem tűrő, végtelenül konvencionális apa? Ha ez így van, akkor Henry úgy rázza le a több évtizedes apai elvárásokat, hogy egy olyan erős zsidó autoritás szolgáivá szegődik, amely annyira rövid pórázon tartja, amilyenre még a mindenütt jelenlévő Victor Zuckermant se vitte volna rá a lélek.

Persze lehet, hogy a pisztoly magyarázata sokkal egyszerűbb. Mindabból, amit Henry ebéd közben mondott, nekem egyetlen szó hangzott meggyőzően: „Wendy.” A néhány óra alatt, amióta együtt voltunk, másodszor utalt az asszisztensnőjére, mégpedig egyszerre hitetlenkedve és dühödten, amiért őmiatta tette kockára az életét. Lehet, jutott eszembe, hogy Henry most bűnbánatot gyakorol. A házasságtörés bűnéért való vezeklésnek kétségkívül újfajta módja, hogy valaki a Júdea kopár dombjai között lévő ulpanon héberül tanul, de hát nem a legkockázatosabb műtétet vállalta-e azért, hogy naponta fél órára megtarthassa Wendy? Lehet, hogy ez az egész csak kettejük bizarrul túlfeszített drámájának esztelen végkimenetele. Henry most úgy tekinti a kis asszisztensnőt, mintha Ninivében ismerte volna meg.

Vagy az egész csak az elhagyás álcázása? Ma már nemigen akad férj, aki a kellő pillanatban ne tudná azt mondani a feleségének: „Sajnos, köztünk vége, megtaláltam az igazi szerelmet.” 1978-ban csak az én öcsém – és apám legjobb fia – nem lát más módot a házasságból való kilépésre, mint hogy ezt a judaizmus nevében tegye. – Nem az a zsidós, Henry – gondoltam –, hogy idejössz és zsidó leszel. Az a zsidós, hogy úgy hiszed, csak azon a jogcímen hagyhatod ott Carolt, hogy idejössz. – De nem mondtam ki, nem én, mert Henrynél ott volt a pisztoly.

Nem hagyott nyugodni ez a pisztoly.

Megálltunk Agor szélén, a hegygerincen, Henry az út szélére húzódott, és kiszálltunk, hogy megnézzük a kilátást. A zsidó telep lábánál lévő kis arab falu a rávetülő árnyékban már korántsem volt olyan zord és kopár, mint pár perccel előbb, amikor kihalt főutcáján áthajtottunk. Még ennek a jellegtelen viskóegyüttesnek is némi festőiséget kölcsönzött a sivatagi naplemente. Ami a tágabb vidéket illeti, látni lehetett, kivált ebben a fényben, hogyan támadhat valakinek az a benyomása, hogy ezt itt mindössze hét nap alatt teremtették, szemben mondjuk Angliával, amelynek tájai egy olyan Isten teremtményének tűnnek, akinek négyszer-ötször is alkalma volt visszajönni, tökéletesíteni és elsimítani a vidéket, szelídíteni és még tovább szelídíteni, egészen addig, míg az utolsó ember és állat számára lakható nem lett. Júdea olyan volt, mintha úgy hagyták volna, ahogy elsöre sikerült; lehetett volna a hold egy vidéke, ahová szadista módon legádázabb ellenségeik száműzték a zsidókat, sokkal inkább, mint az a hely, amelyhez ők ragaszkodnak szenvedélyesen azzal, hogy időtlen idők óta az övék, senki másé. Amit Henry ebben a tájban megtalál, gondoltam, az megfelel annak a képnek, amelyet most önmagáról festeni akar: kemény és rettenthetetlen pionír, pisztollyal a zsebében.

Persze ő is nagyon hasonlóan gondolkodhatott énfelelem, aki ott élek, ahol minden a helyén van, ahol olyan régóta művelik a földet és olyan sűrű a népesség, hogy a természet már egyiket se fogja visszahódítani, egy olyan ember ideális környezetében, aki az otthon rendjét keresi, és életét a kielégítő skála közepén akarja megújítani. De itt, ebben a félbehagyott, nem-is-földi tájban, amely a lemenő nap fényénél teátrálisan bizonyítja az Időtlen Jelentőséget, az ember bizvást elképzelheti az önmegújítást a legszélesebb skálán, a legendába illő skálán, a mitikus hősiesség skáláján.

Valami megnyugtatót készültem mondani Henrynek, valamit ennek az alacsony domboktól duzzadó sziklatengernek a látványos szigorúságáról, meg arról az átforgató hatásról, amelyet a jövevény lelkére gyakorol, amikor közölte: – Jót röhögnek raj-

tunk az arabok, amiért itt építkezünk. Télen a hideg meg a szél ér bennünket, nyáron a hőség meg a nap, miközben ők odalent védve vannak az időjárás viszontagságaitól. De – folytatta, s közben déli irányba mutatott – akié ez a domb, azé a Negev. – Aztán nyugat felé fordított, ahol a hegyek most tizenhétféle kék árnyalatban játszottak, s a nap éppen eltűnőben. – Innen ágyúzni lehet Jeruzsálemet – mondta Henry, miközben én azt gondoltam, Wendy, Carol, apánk, a gyerekek.

Lippman már a külsejével is mintha az erők ütközéséről beszélne. Távol ülő, kissé düledt, mandulavágású szeme szelíd égcsínké volt ugyan, mégis félreérthetetlenül azt közölte: ALLJ; orrát a nyeregnél betörte valami – azaz valószínűbb, hogy valaki –, amikor sikertelenül próbálta megállítani Lippmant. Aztán a lába, amely szétroncsolódott a 67-es háborúban, amikor Lippman ejtőernyős parancsnokként századának kétharmadát elvesztette a jordánok megszállta Kelet-Jeruzsálemért vívott nagy csatában. (Míg Hebronból visszafelé autóztunk, Henry lenyűgöző katonai részletességgel elmesélte a „Lőszerszer-dombi” támadás logisztikáját.) Sérülése miatt Lippman úgy járt, mintha minden lépésnél szárnyra akarna kapni és nekiröpülni az ember fejének – azután törzse lassan rásüllyedt a beteg lábra, s Lippman úgy festett, mintha olvadozna. Leomló cirkuszátor jutott eszembe róla, amiből kivették a középső tartóoszlopot. Vártam a puffanást, de nem, Lippman haladt. Alig lehetett több százhetven centinél, alacsonyabb volt Henrynél is, nálam is, arcából mégis az a kaján mozgékony sugárzott, ami abból fakad, hogy nagylelkű tulajdonosa a Kőkemény Igazság szédítő magasából tekint le az önámító emberiségre. Amikor poros bakancsban és mocskos, régi zubbonyban hazajött a betlehemi piacról, ahol az általa szervezett akcióban zsidó telepeselek röplapokat osztogattak, úgy festett, mintha tűzharcban vett volna részt. Szándékos frontharcos-külső, gondoltam, épp csak ütött-kopott rohamsisak nem volt rajta, azaz-hogy helyette egy kipa védte a fejét, egy kötött kispapka, amely úgy úszott a haján, mint egy apró mentőcsónak. A haj külön história volt: az a típusú hajzat, amelynél fogva az ellenség fölmutatja a fejet, miután leválasztotta a testről: sűrű, kusza bozont, pátriárkához illőn viaszos fehér, holott Lippman nem sokkal múlhatott ötven. Számomra az első pillanattól kezdve egy fenséges Harpo Marx benyomását kellette: Harpo mint Hannibál, és miként hamarosan kiderült, korántsem néma.

A sabbati asztal, csipkés szélű fehér abrosszal csinosan megterítve ott állt a könyvekkel teletömött, plafonig érő polcokkal szegélyezett pici nappali szoba konyhai végén. Nyolcan leszünk a vacsorán:

Lippman felesége (és Henry hébertanára) Ronit, meg a két Lippman gyerek, a nyolcéves lány és a tizenöt éves fiú. A fiú, aki máris élenjáró mesterlövész, naponta kétszer többszáz fekvőtámaszt csinál, hogy ha majd három év múlva katona lesz, megfeleljen a kommandós kiképzés követelményeinek. A szomszédból átjön az a házaspár, akikkel érkezésemkor a bódénál már találkoztam, a Buki nevű lakatos és felesége, Dafna, aki azt mondta, ő „született” zsidó. És végül itt lesz a két Zuckerman.

Lippman, aki lezuhanyozott, ugyanúgy öltözött az alkalomra, mint Henry és a lakatos, könnyű, frissen mosott ingbe, melynek gallérja laposra volt vasalva, és sötét vászonnadrágba. Ronit és Dafna, aki napközben svájcisapkát viselt, most fehér kendővel kötötte fel a haját, és szintén tiszta ruhát vett a szombat bejövételére. A férfiakon bársony kipa, a nekem szánt ajándék példányt Lippman adta át ünnepélyesen, amikor beléptem a házba.

Amíg a szomszédokra vártunk, és amíg Henry, kedves nagybácsi módjára a Lippman gyerekekkel játszott, Lippman kikereste nekem a könyvei közül Dante, Shakespeare és Cervantes német fordításait, amelyeket a harmincas évek közepén hoztak el Berlinből, amikor szülei vele együtt Palesztinába menekültek. Nem zavarta, hogy csak egyfős a közönség, ugyanolyan gátlástalan fortélyossággal alkalmazta a heves crescendót és a burkolt diminuendót, mint valamelyik legendás ügyvéd, aki az esküdszék érzelmi húrjain játszik.

– Amikor Németországban egy náci középiskolába jártam, nem is álmodhattam, hogy családommal egyszer majd a saját júdeai házamban ünneplem a sabbatot! Ki hihetett ilyet a náci uralom alatt? A zsidók Júdeában? A zsidók újra Hebronban? Ugyanezt kérdezik most Tel-Avivban. Ha a zsidók be mernek települni Júdeába, a Föld megáll, és nem forog tovább a tengelye körül. Megállt a Föld? Nem kering tovább a Nap körül, amiért a zsidók visszatértek bibliai hazájukba? *Semmi se lehetetlen.* A zsidónak csak el kell döntenie, mit akar. Akkor már tud cselekedni, és el is éri. Nem lehet fáradt, nem lehet elcsigázott, nem siránkozhat. „Adj meg az arabnak bármit, adj meg az arabnak mindent, ameddig nincs baj.” Mert az arab elveszi, amit kap, aztán tovább háborúzik, úgyhogy a baj nem kevesebb lesz, hanem több. Hanoch mondja, hogy jártál Tel-Avivban. Volt-e alkalmad beszélgetni az ottani sok kedves jófiúval, aki humánus akar lenni? Humánus! Zavarja őket minden, ami az őserdőben az életben maradáshoz kell. Mert ez itt őserdő, és köröskörül farkasok! Vannak itt gyöngék, vannak itt puhányok, akik zsidó morálnak hívják a gyávaságukat. Hát csak gyakorolják a zsidó moráljukat, majd meglátják, hogy belepusztulnak. Utána pedig, garantálom neked, a

világ szépen megállapítja, hogy *megint* a zsidók idézték elő az egészet, *megint* ők a bűnösök: ugyanúgy ők tehetnek a második holokausztról, mint az elsőről. Csakhogy nem lesz még egy holokauszt. Nem azért jöttünk ide, hogy temetőket létesítsünk. Temetőnk van épp elég. Élni jöttünk ide, nem meghalni. Kivel beszélteél Tel-Avivban?

– Egy barátommal. Suki Elchanannal.

– A mi nagy intellektuális zsurnalisztánkkal. Hát persze. Minden a nyugati fogyasztónak szól, minden, ami ebből a firkászból kijön. Minden szava méreg. Akármit ír, egyik szeme Párizson, a másik New Yorkon. Tudod, mit remélek, mi az álmaim álma? Hogy itt, ezen a telepen, ha majd lesz rá forrásunk, a Madame Tussauds mintájára viaszfigura-gyűjteményt alapítunk A Zsidó Öngyűlölet Múzeuma néven. Csak attól félek, nem lesz elég helyünk az összes Suki Elchanan szobrának, akik mást se tudnak, csak elítélni az izraelieket és sajnálni az arabokat. Minden fájdalmat átéreznek ezek az emberek, minden fájdalmat átéreznek, és aztán megadják magukat: nemcsak hogy győzni nem akarnak, nemcsak hogy inkább veszíteni szeretnének, de elsősorban le akarnak térti a helyes zsidó útról! Egy zsidó, aki az arab ügy mellett érvel! Tudod, mit gondol az arab az ilyen emberről? Elgondolkodik: „Ez most örült, vagy áruló? Mi ütött ebbe az emberbe?” Azt gondolja, ez a hűtlenség jele, az árulása. Azt kérdi: „Miért érvel ez mellettünk, amikor mi nem érvelünk ömellöttük?” Damaszkuszban még egy bolondnak se jutna eszébe elgondolkodni a zsidók szempontjain. Az iszlám nem kételkedő civilizáció, mint a hellenizálódott zsidó civilizáció. A zsidó mindig önmagát okolja azért, ami Kairóban történik. Önmagát okolja azért, ami Bagdadban történik. De Bagdadban, nekem elhiheted, senki sem okolja magát azért, ami Jeruzsálemben történik. Az övék nem a kétely civilizációja, hanem a *bizonyosságé*. Az iszlámot nem gyötrik a kedves jófiúk, akik nagyon vigyáznak, nehogy rosszat cselekedjenek. Az iszlám csak egyet akar: *győzni, diadalmaskodni*, kioperálni az iszlám világ testéből az Izrael nevű rákos daganatot. Suki Elchanan úr egy olyan Közel-Keleten él, amely igen sajnálatos módon nem létezik. Azt akarná Suki Elchanan úr, hogy írjunk alá egy papírt az arabokkal, és adjuk *vissza*? Hát nem! A jövőt a történelem és a valóság fogja alakítani, nem ilyen-olyan papírok! Ez itt a Közel-Kelet, ezek itt az arabok, a papír semmit sem ér. Az arabokkal nincs mit aláírni. Betlehemben ma azt mondja nekem egy arab, hogy Jaffáról álmodik, és arról, hogy egyszer majd visszatér. A szírek meggyőzték, hogy csak várj, dobáld követ a zsidó iskolabuszokat, és egyszer majd a tiéd lesz ez az egész, visszamész a Jaffa melletti faludba, és minden más is a tiéd lesz. Ezt mondta nekem ez az

ember, hogy vissza fog menni, még ha ugyanúgy kétezer évébe kerül is, mint a zsidóknak. És tudod, én mit mondok neki? Azt mondom: „Tisztelem azt az arabot, aki Jaffát akarja.” Azt mondom: „Ne mondj le az álmodról, álmodj Jaffáról, rajta. És majd egyszer, ha elég hatalmad lesz hozzá, elveszed tőlem erővel, akkor is, ha többszáz papír van róla.” Mert ő nem olyan humánus, ez az arab, aki Betlehemben követ dobál, mint a te Suki Elchananod, aki nyugati fogyasztásra írja a rovatát Tel-Avivban. Az arab megvárja, amíg úgy látja, gyenge vagy, összetépi a papírt, és támad. Sajnálom, ha csalódást okozok neked, de nekem nincsenek olyan szép gondolataim, mint Suki Elchanan úrnak meg a többi hellenizált tel-avivi zsidónak az európai ideáival. Suki Elchanan fél felülkerekedni és uralkodni. Miért? Mert a gojok jóváhagyását akarja. De engem nem érdekel a gojok jóváhagyása, engem a zsidók életben maradása érdekel. És ha ennek az az ára, hogy rossz lesz a hírem, se baj. Ezt az árat úgyis megfizetjük, s még mindig jobb, mint amit általában ezen fölül fizetünk.

Mindezt pusztán étvágygerjesztőnek a sabbati vacsorámhoz, s eközben büszkén sorra megmutatta a nagy becsben tartott, bőrkötésű remekműveket, amelyeket nagyapja, az elismert filológus gyűjtött Berlinben, mielőtt Auschwitzban elgázósították.

Zengő, kántori baritonján, amely kellemes, gazdag és képzett hang volt, s amelynek kitűnősége nem ért teljesen váratlanul, Lippman a vacsoraasztalnál belekezdett egy kis dalba a Szombat királynő köszöntésére, s aztán mindenki bekapcsolódott, csak én nem. A dallamra halványan emlékeztem ugyan, de harmincöt év alatt a szöveg egyszerűen elenyészett. Henryn látszott, hogy a Lippman fiút, Yehudát különösen kedveli; éneklés közben egymásra mosolyogtak, mintha valami közös viccük lenne a dalról, az alkalomról vagy éppen az én jelenlétemről az asztalnál. Sok évvel ezelőtt én váltottam ilyen mosolyokat Henryvel. Ami Lippmanék nyolcéves kislányát illeti, ő annyira elképedt, amiért én nem éneklek, hogy apja kénytelen volt fölemelni a mutatóját, hogy ne susmorogjon már mindenki füle hallatára.

Hallgatásom nyilván érthetetlen volt neki; de ha ő nem értette, Hanochnak hogy lehet ilyen bátyja, akkor sejthető, engem mennyire megzavart, hogy olyan öcsém van, mint Hanoch. Képtelen voltam felfogni ezt a máról holnapra beállt változást, amely annyira ellentétes Henry henrységének általam és mindenki által ismert leglényegével. Tényleg van-e valami elemi zsidósság, amit most saját mélyrétegében fölfedeztet, vagy csak a mütét után kapott rá az életpótlék ízére? Aláveti magát egy szörnyű operációnak, hogy visszakapja a potenciáját, s az ered-

mény egy kifejlett zsidó; a fickónak fölhasítják a mellkasát, hét órán át gép lélegezteti, gép keringeti a vérét, közben szíve legfontosabb ereit a lábszárából kivett erekre cserélik, s ezek után Henry fogja magát, és kiköt Izraelben. Nem fér a fejembe. Mintha a szívvel való játszadozásról szóló édeskés régi slágerszövegeket ruházná fel új jelentéssel. Milyen cél rejtőzik amögött, amit Henry most „zsidónak” nevez? Vagy a „zsidó” csak arra való, hogy most amögé bújjon? Azt mondja magáról, itt nélkülözhetetlen, idetartozó, idevaló – de nem az-e a valószínűbb, hogy végre megtalálta a kikezdehetetlen módszert, amellyel elmenekülhet körülbástyázott életéből? Kit ne szállt volna meg ez a kísértés – de hányan valószínűsíthették meg így? Először Henrynek se sikerült, amíg szökési tervét úgy hívta, „Bázel” – a nyerő ötlet az lett, hogy kinevezte „Júdeának”. Ha így van, micsoda inspiráló névadás! Mózes az egyiptomiak ellen, Júdás Makkabeus a görögök ellen, Bar Kochba a rómaiak ellen, és most, a mi korunkban a júdeai Hanoch a jersey-i Henry ellen!

És még mindig sehol egy szó lelki-furdalás – egyáltalán: egy árva szó sem –, se Carolról, sem a gyerekekről. Elképesztő. Jóllehet a gyerekeket minden vasárnap felhívja, és számít rá, hogy peszahkor ide-repülnek meglátogatni, nekem még semmiféle férjji vagy apai kötődés jeleit nem mutatta. És új, londoni életéről, az én megújulásomról, a Suki Elchananra utaló futó megjegyzésen kívül Henry a világon semmit se kérdezett. Mintha teljességgel megtagadta volna az életét, mindnyájunkat, és mindent, amin keresztülment, s úgy gondoltam, aki ezt teszi, azt muszáj komolyan venni. Az ilyen ember nemcsak igazi megtértek, áttértek számít, hanem – legalábbis egy darabig – bizonyos értelemben bűnözőnek is, azok szemében, akiket elhagyott, még a maga szemében is, még talán azok szemében is, akikkel az új egyezséget megkötötte, s e fölött az igazi áttérés fölött legalább annyira nem könnyű napirendre térni, mint amennyire nem könnyű megérteni. Ahogy mentorának a többieké fölé emelkedő, professzionális énekhangját hallgattam, ez jutott eszembe: „Bármilyen kuszák Henry mozgatórugói, nem a semmi vonzotta magához.”

Következett egy második dal, líraibb és szívbe markolóbb, mint az első, s most Ronit vitte a prímet, népénekési, lelkes szopránján. Ebben a sabbati éneklésben Ronit annyira elégedettnek látszott a sorsával, amennyire egy nő csak lehet, szemében ott csillogott egy olyan élet szeretete, amely mentes a zsidó szegyenkeződéstől, megalázkodástól, alkalmazkodástól, aggodalmaskodástól, magányérettől, önsajnálattól, öngúnytól, önbizalomhiánytól, mélabútól, bohóckodástól, keserűségtől, idegességtől, befelé

fordulástól, túlzott kritikai érzéktől, túlérzékenységtől, társadalmi szorongástól, társadalmi asszimilálódástól – egyszóval egy olyan élet szeretete, amelyből hiányzik minden zsidó „abnormalitás”, az én megosztottságának minden olyan sajátos jele, amely az ismerettségemben lévő szinte minden szimpatikus zsidóban benne van.

Lippman még nekem is ismerős héber szavakkal áldotta meg a bort, s miközben a többiekkel együtt kortyolgattam, ez jutott eszembe: „Lehetséges, hogy tudatos trükk az egész? Hogy nem az a mindent elsöprő, szenvedélyes naivitás működik itt, amelyre Henrynek mindig nagy hajlama volt, hanem egy kiszámított, ördögien cinikus terv? Hogy Henry úgy szegődött a zsidó ügy szolgálatába, hogy egy szót se hisz az egészből? Elképzelhető, hogy ennyire érdekes figura lett belőle?”

– Hát ennyi – mondta Lippmann a leghalkabb, legmegnyugtatóbb, legfinomabb hangján, és letette a poharát. – Ennyi az egész. – Nekem címezte. – Ez az. Az ország értelme dióhéjban. Hogy itt senkinek se kell bocsánatot kérnie, amiért kissapka van a fején és elénekel néhány dalt a családjával meg a barátaival, mielőtt megeszti a pénteki vacsorát. Ilyen egyszerű.

– Igen? – kérdeztem, és viszonzottam a mosolyát.

Büszkén rámutatott csinos feleségére. – Őt kérdezd meg. Ronitot kérdezd. Az ő szülei még csak nem is voltak vallásos zsidók. Kisebbségi zsidók voltak, semmi több, alighanem éppúgy, mint a ti családotok New Jerseyben, ahogy Hanochtól tudom. Az övé Pelhamben, de ez mindegy is. Meggyőződésem, hogy Ronit azt se tudta, mi a vallás. Mégis, bárhol lakott Amerikában, sehol sem érezte jól magát. Pelham, Ann Arbor, Boston – egyre megy, sosem érezte jól magát. Aztán '67-ben meghallotta a rádióban, hogy háború van, repülőre szállt, és idejött segíteni. Kórházban dolgozott. Mindent látott. A legrosszabbat. S amikor a háborúnak vége lett, itt maradt. Ennyi a történet. Jönnek, látják, hogy már nem kell bocsánatot kérni, és maradnak. Csak az álszenteknek kell a gojok helyeslése, csak a stréberek várják, hogy Párizsban, Londonban meg New Yorkban szépeket mondjanak róluk. Számomra hihetetlen, hogy még mindig vannak olyan zsidók, még itt, ebben az országban is, ahol pedig ők az urak, akiknek az az életcéljuk, hogy a gojok rájuk mosolyogjanak, és vállon veregessék őket. Nemrég, emlékszel, idejött Szadat, mosolygott, s ezek a zsidók itt az utcán sikongattak örömeikben. Az ellenségem rám mosolyog! Hiszen az ellenségünk szeret bennünket! Jaj, a zsidó, a zsidó, mennyire siet megbocsátani! Mennyire vágyik rá, hogy a goj csak egy picit is rámosolyogjon! Hogy ácsingózik arra a mosolyra! Csakhogy az arab nagyon jól tud egyszerre

mosolyogni és hazudni! És nagyon jól tud követ dobálni – amíg valaki le nem állítja. De mondok én valamit, Nathan Zuckerman úr: ha senki sem állítja le, akkor majd én. És ha ez nem tetszik a hadseregnek, akkor jöjjenek ide, és lőjenek énrám. Olvastam Mahatma Gandhit és Henry David Thoreau-t, és ha a zsidó hadsereg az arabok szeme láttára egy zsidó telepesre akar tüzelni a bibliai Júdeában, akkor csak csinálja! Hadd lássák az arabok, milyen örültek a zsidók. Ha a kormány azt akarja csinálni, amit a britek, akkor mi azt fogjuk csinálni, amit a zsidók! Polgári engedetlenséget tanúsítunk, folytatjuk az illegális telepek építését – jöjjön ide a zsidó hadsereg, és kövessen meg bennünket! Dacolok ezzel a zsidó kormányral, dacolok bármelyik zsidó kormánnyal, amelyik erővel akar kilakoltatni bennünket! Ami az arabokat illeti, mindennap vissza fogok menni Betlehembe, s ezt meg is mondtam a vezetőjüknek, megmondtam mindannyiuknak, mégpedig az ő nyelvükön, hogy biztosan megértsék, nehogy bármi kétségük legyen a szándékaim felől: idejövök az embereimmel, és addig itt állok az embereimmel, *amíg abba nem marad az arab kődobálás a zsidókra*. Mert, kedves Nathan Zuckerman Londonból, Newarkból, New Yorkból, egyszóval nyugatról, te csak ne vigasztald magad, mert ezek ám nem az izraelieket dobálják kővel. Nem a ciszjordániai bolondokat dobálják kővel. Ezek a zsidókat dobálják kővel. *Minden kő antiszemita kő*. Ezért kell ezt megállítani!

Lippman válaszra várva szünetet tartott. Én csak annyit feleltem: – Sok szerencsét – de a két szó is elég volt ahhoz, hogy még szenvedélyesebb monológot indítson el.

– Szerencse nem kell! Bennünket *Isten* óv! Csak az kell, hogy sose hátráljunk, a többről Isten gondoskodik. Mi Isten eszközei vagyunk! Izrael országát építjük! Látod ezt az embert? – mutatott a lakatosra. – Buki fejedelmi módon élt Haifában. Nézd csak meg a kocsiját: egy Lancia! Mégis idejön lakni a feleségével. Hogy Izraelt építse! Izrael földjének szeretetéért! Nem zsidó lúzerek vagyunk, akik imádnak veszteni! Mi a remény népe vagyunk! Mondd meg nekem, minden problémánkkal együtt mikor ment ilyen jól a zsidóknak? Csak az kell, hogy ne hátráljunk meg, és ha a hadsereg tüzet akar nyitni ránk, hát tessék! Nem vagyunk mimózák, azért vagyunk itt, hogy maradjunk! Naná, hogy ezt a tel-avivi, kávéházi, egyetemi, szerkesztőségi derék, humanus zsidó ki nem állhatja. Megmondjam, miért? Mert szerintem irigyli a lúzereket. Nézd, milyen szomorú ez a lúzer, nézd, hogy ül ott, milyen bánatos, milyen szerencsétlen, milyen megindító. Énnekem kéne megindítóknak lennem, mert én vagyok a szomorú, a reménytelen és a vesztes, nem ő! Nem ő veszít, hanem én – hogy merészeli elorozni az én

megható mélabúmat, az én zsidó puhaságot! De ha ez olyan játék, ahol csak egyvalaki nyerhet – márpedig a szabályokat nem mi találtuk ki, hanem az arabok, az ő szabályaik érvényesek –, akkor valakinek veszítenie kell. És ha veszít, az nem kellemes, a veszítés keserves. Nem is veszítés az, ami nem keserves! Kérdezz meg minket, szakértői vagyunk a témának. A vesztes gyűlöl, ő a dicső, a győztes pedig győz, ő a kegyetlen. Jó – folytatta könnyedén ez a roppant racionális ember –, elfogadom. Az elkövetkező kétezer évben legyünk mi a kegyetlen győztesek, s amikor a kétezer év lejár, 3978-ban, rendezünk egy szavazást, hogyan tovább. A zsidók demokratikusan eldöntik, hogy a győztes igazságtalanságát akarják-e viselni, vagy inkább újra a vesztes dicsőségével élnek tovább. És akkor, 3978-ban én is elfogadom, amit a többség határoz. De addig nem fogunk megbátrálni!

– Norvégiában járok – szólalt meg Buki, a lakatos. – Üzleti úton. Norvégiában vagyok üzleti úton a termékemmel, és azt olvasom egy falon, hogy „Le Izraellel!” – Elgondolkodom: „Mit ártott Izrael valaha Norvégiának?” Tudom, hogy Izrael rémes ország, de hát vannak még rémesebb országok is. Annyi rémes ország van, miért ez a legrémesebb? Miért nem az áll a norvégiai falon, hogy „Le Oroszországgal”, „Le Chilével”, „Le Líbiával”? Mert Hitler nem gyilkolt meg hatmillió líbiait? Járkálok Norvégiában, és azt gondolom: „Bárcsak megtette volna.” Mert akkor a norvég falakra azt írják, hogy „Le Líbiával!”, Izraelt meg békén hagynák. – A homlokán lévő, hosszú, szaggyalított sebhelytől arcában mintha ferdén állna rámfüggesztett sötétbarna szeme. Lassan beszél angolul, mégis erőteljes folyamatossággal, mintha egyetlen nagy slukkra csak tegnap vette volna magához a nyelvet. – Uram, miért gyűlölök Menahem Begint az egész világon? – kérdezi tőlem. – A politikájáért? Bolíviában, Kínában, Skandináviában mit érdeklí őket Begin politikája? Az orráért gyűlölök!

Lippman közbeszólt. – A démonizálásnak sose lesz vége – címezte nekem. – A középkorban a zsidó démonizálásával kezdődött, most, a mi korunkban pedig a zsidó állam démonizálásával folytatódik. De a lényeg mindig ugyanaz: a bűnt mindig a zsidó követi el. Nem fogadjuk el Krisztust, elutasítjuk Mohamedet, rituális gyilkosságot követünk el, a fehéreket rabszolgasorba döntjük, szexuális érintkezéssel akarjuk megmérgezni az árja vért, és most aztán tényleg mindent tönkretettünk, az ártatlan, békés, szeplőtlen arabokkal szemben most követtük el az igazán szörnyű gonosztságot, a legborzalmasabbat, amiről a világsajtó valaha hallott. A zsidó csak gond. Milyen gyönyörű lenne mindenkinek nélkülünk.

– És ez fog történni Amerikában – fordult most hozzám Buki. – Ne higgye, hogy nem.

– Mi fog történni? – kérdeztem.

– Amerikában nagy invázió lesz: latin-amerikaiak, Puerto Ricó-iak, a szegénység meg a forradalom elől menekülők. És a fehér kereszténynek ez nem fog tetszeni. A fehér keresztény ekkor a mocskos idegenek ellen fordul. És ha a fehér keresztény a mocskos idegenek ellen fordul, akkor a zsidó lesz neki az első mocskos idegen.

– Egyáltalán nem vágyunk ilyen katasztrófára – magyarázta Lippman. – Épp elég katasztrófát láttunk már. De ha nem történik valami nagyszabású, ami megállítaná, akkor ez a katasztrófa is bekövetkezik: az ájtatos fehér amerikai keresztény kalapácsa és a mocskos idegen üllője között Amerikában összezúzák a zsidót – már ha előbb le nem mészárolják a feketék, a gettóbeli feketék, akik már fenik a késüket.

Félbeszakítottam. – És a feketék hogyan viszik véghez ezt a mészárlást? – kérdeztem. – A szövetségi kormányzattal vagy anélkül?

– Légy nyugodt – felelte Lippman –, ha eljön az ideje, az amerikai goj majd szabadjára engedi őket. Az amerikai goj semmit se szeretne annyira, mint egy *Judenrein* Egyesült Államokat. Előbb hagyják – világosított fel Lippman –, hogy a felháborodott feketék kitöltsék bosszújukat a zsidókon, azután a feketékkel már elbánnak ők maguk. Méghozzá immár a kotnyeles zsidók nélkül, akik szemükre hánynak, hogy megsértik a fekete polgárjogokat. Így zajlik majd a Nagy Amerikai Pogrom, amelynek révén helyreáll az amerikai fehér tisztaság. Talán azt hiszed, ez tréfa, ez csak egy paranoiás zsidó nevetséges rémálma? De én nem csupán paranoiás zsidó vagyok. Ne felejtse el: ezen kívül *Ich bin ein Berliner*. Méghozzá nem a közönséges karrierista fajta, nem olyan, mint a te jóképű, hősies, ifjú Elnököd, aki a sok ujjongó ex-náci előtt kijelentette, hogy ő is közejük tartozik, mielőtt sajnálatos módon behalt saját paranoiás rémálmába. Én ott születtem, Nathan Zuckerman úr, ott születtem és ott nevelkedtem, csupa épeszű, precíz, józan, logikus, nem paranoiás német zsidó között, aki már mind csak egy kupac hamu.

– Csak azért imádkozom – szólalt meg Buki –, hogy a zsidók idejében észbe kapjanak, ha közeledik a katasztrófa. Mert ha igen, akkor majd megint jönnek a hajók. Vannak Amerikában fiatal vallásos emberek, sőt nem vallásosak is, mint az öcséd, akik megelégtették a céltalan életet. Itt Júdeában van cél, van értelem, hát idejönnek. Isten itt jelen van az életünkben. Az amerikai zsidók tömegei mégsem jönnek soha, csak olyankor, ha krízis van. De akármi is a krízis, akárhogy kezdődik, majd megindulnak a hajók, és akkor nemcsak hárommillióan leszünk. Tízmillióan leszünk, s ez kissé kiigazítja a helyzetet. Hárommillióról az arabok azt hiszik, annyit meg

tudnak ölni. De tízmilliót nem olyan könnyen tudnak megölni.

– És hová tesznek tízmillió embert? – kérdeztem mindnyájukat.

Lippman eksztatikusan felelt: – Júdeába! Szamáriába! Gázába! Izrael földjére, amelyet Isten adott a zsidó népnek!

– Tényleg hisztek benne – kérdeztem –, hogy ez meg fog történni? Hogy amerikai zsidók milliói menekülnek el hajóval az USA hispán inváziója okozta üldöztetés elől? A feketék fölkelése elől, amelyet a fehér hivatalnokok pártolnak és bátorítanak, hogy megsemmisítsék a zsidókat?

– Nem ma – felelte Buki –, nem holnap, de igen, én félek, hogy ez meg fog történni. Ha Hitler nincs, már tízmillióan volnánk. A hatmilló utódai is itt lennének. De Hitler sikerrel járt. Csak azért imádkozom, hogy Amerikából eljőjenek a zsidók, még mielőtt egy második Hitler sikerrel jár.

Henryhez fordultam, aki ugyanolyan némán evett, mint a két Lippman gyerek. – Te ezt érezted, amikor Amerikában éltél? Hogy ilyen katasztrófa fenyeget?

– Hát, nem – felelte félénken. – Nem igazán... De hát mit tudtam én? Mit láttam?

– Nem légópincében születtem – mondtam türelmetlenül. – Nem földbe vájt üregben éltél.

– Nem? – kérdezett vissza elvörösödve – ... ne légy ebben olyan biztos. – De aztán nem szólt többet.

Felfogtam, hogy engem Henry átenged nekik. Ezt a szerepet választotta? tettem fel magamban a kérdést. Hogy ő a jó zsidó, én meg a rossz? Hát, ha így van, megtalálta a jó mellékszereplőket.

Bukihoz fordultam. – Úgy írod le az amerikai zsidók helyzetét, mintha mi ott egy tűzhányó tövében élnénk. Az az érzésem, olyan erős a meggyőződésed, hogy itt sok millió zsidóra volna szükség, hogy hajlamos vagy eléggé irreálisan elképzelni ezt a tömeges emigrációt. Mikor jártál Amerikában utoljára?

– Dafna New Rochelle-ben nőtt fel – mondta, és feleségére mutatott.

– És New Rochelle-ben – kérdeztem Daphnát – látott vulkánt, mikor fölnézett?

Henryvel ellentétben Dafna nem ódzkodott a véleménynyilvánítástól; már várta, hogy szóhoz jusson, tekintete attól fogva rámszegeződött, hogy csendben ültem végig, míg ők énekkel köszöntötték a sabbatot. Ellenszenv egyedül belőle áradt felém. A többiek egy ütődöttet oktattak – ő egy ellenséggel nézett farkasszemet, akárcsak a fiatal Jerry, akitől délelőtt kaptam meg a magamét az ulpanon.

– Hadd kérdezzek magától valamit – felelt kérdésremre kérdéssel Dafna. – Barátja Norman Mailer?

– Mind a ketten könyveket írunk.

– Hadd kérdezzek valamit Mailer nevű kollégájáról. Miért érdekli őt annyira a gyilkosság, a bűnöző, az öldöklés? Amikor a Barnardra jártam, a professzor ezeket a könyveket olvastatta velünk, egy olyan zsidó könyveit, akinek folyton a gyilkosságon, a bűnözön, az öldöklésen jár az esze. Néha, mikor eszembe jut annak az osztálynak az ártatlansága, meg a sok hülyeség, amit ott elmondtak, arra gondolok, miért nem kérdeztem meg: „Ha ezt a zsidót annyira lelkesíti az erőszak, miért nem megy Izraelbe?” Hát miért nem, Zuckerman úr? Ha meg akarja érteni az ölés tapasztalatát, miért nem jön ide, miért nem lesz olyan, mint a férjem? Ő négy háborúban ölte az embereket, de nem azért, mert úgy gondolja, hogy ölni izgalmas. Úgy gondolja, hogy ölni szörnyű. Azért ő, hogy megvédjen egy kicsi országot, hogy megóvjon egy ostromlott nemzetet, azért ő, hogy a gyerekei egyszer talán majd békében élhessenek. A fejében nem valami ragyogó lángelme intellektuálisan gonosz elképzelése honol elképzelt emberek megöléséről, hanem egy rendes ember szörnyű élménye valóságos emberek megöléséről a Sínai-félszigeten, a Golan-fennsíkon meg a jordán határon! Nem népszerű könyveket ír, hogy személyes hírnevet szerezzen, hanem a zsidó népet akarja megóvni a pusztulástól!

– És tőlem mit akar kérdezni?

– Azt kérdelem, a *Time* magazin miért ünnepli ennek a zseninek a beteges diaszpóra-dühét, miközben ugyanez a lap szörnyű zsidó agressziót emleget, ha nem hagyjuk, hogy hazánkat az ellenség eltörölje a föld színéről! Ezt kérdezem!

– Én itt nem a *Time*-ot képviselem, se senki más. Én Henryhez jöttem.

– De maga nem akárki – felelte Dafna gunyorosan. – Maga is híres író, még hozzá olyan, aki zsidókról ír.

– Itt, ennél az asztalnál, ezen a telepen nehéz volna elhinni, hogy létezik bármi más, amiről egy író írhat – feleltem. – Nézze, aki elképzel az erőszakot és a brutalitás elszabadulását, aki elképzel egyéneket, akik ebben elmerülnek, az nem szükségképp azonosul vele. Nem megfutamodás vagy képmutatás, ha az író nem rohan megtenni, amit esetleg iszonytató, véres részletességgel kigondolt. Csak az a megfutamodás, ha valaki a tudás elől futamodik meg.

– Tehát azt mondod nekünk – szólalt meg Lippman –, hogy nem vagyunk olyan finomak, mint ti, amerikai zsidó írók.

– Egyáltalán nem ezt mondom.

– Pedig így van – felelte mosolyogva.

– Azt mondom, hogy ahonnan Dafna a szépirodalmat nézi, az egy rendkívül speciális nézőpont.

Azt mondom, hogy az író nem köteles körbejárni és személyesen demonstrálni a témáit. Nem arról beszélek, ki a finomabb – írónál a finomság még unalmasabb, mint másoknál. Én csak egy nagyon nyers észrevételre reagálok.

– Nyers? Igen, ez igaz. Nem vagyunk olyanok, mint az intellektuális stréberek meg a humánus jófiúk, akikben ott a száműzöttek mentalitása. Nem vagyunk kifinomult emberek, és borzalmasan áll nekünk az udvarias mosoly. Dafna csak azt mondja, hogy nekünk nem adatott meg az a luxus, ami az amerikai zsidó íróknak, hogy elmerüljünk az erő és az erőszak fantáziákepeiben. Az iskolabuszt vezető zsidó, akinek szélvédőjét követ dobálják meg az arabok, nem *álmodik* az erőszakról, hanem *szembetalálkozik* az erőszakkal, *harcol* az erőszakkal. Mi nem *álmodunk* az erőről, mi vagyunk az erő. Nem félünk felülkerekedni a túlélés érdekében, és a lehető legkellemetlenebbül fogalmazva: *nem félünk urak lenni*. Nem akarjuk szétzúzni az arabokat, csak egyszerűen nem fogjuk hagyni, hogy ők zúzzanak szét minket. Szemben a tel-avivi jófiúkkal és széplelkekkel, nekem nincs arabfóbiám. Én tudok az arab mellett élni, élek is. Még a saját nyelvén is tudok vele beszélni. De ha kézigránátot dob a házra, amiben a gyerekem alszik, akkor nem olyasféle erőszak-fantáziával torolom meg, amelyet a regényekben meg a filmekben mindenki szeret. Nem kényelmes mozi-ban ülök, nem hollywoodi filmszerepet játszom, nem vagyok amerikai zsidó író, aki hátralep, és bizonyos távolságból kisajátítja a valóságot a maga irodalmi céljaira. Nem! Olyan vagyok, aki valódi ellenséges erőszakra valódi erőszakkal válaszol, és nem érdekel, tetszik-e ez a *Time* magazinnak. Tudod, az újságíróknak elégük lett abból a zsidóból, aki virágba borítja a sivatagot, unalmas lett nekik. Megunták, hogy a zsidókat váratlanul megtámadják, s ők mégis megnyerik a háborúkat. Ez is unalmas lett nekik. Most jobb téma nekik az a mohó, harácsoló zsidó, aki túllép a határain: az arab nemes vad kontra a degenerált, gyarmatosító, kapitalista zsidó. A zsrnaliszta most akkor jön izgalomba, ha az arab terrorista elviszi a menekülttáborába, bemutatja neki a nyájas arab vendégszeretetet, a szabadságharcosok tekintetétől kísérvé nyájasan kávé töltsz neki, mire az újságíró úgy érzi, ő most veszedelmes kalandba bocsátkozik, mert kávézik egy villámló fekete szemű, nyájas forradalmárral, aki megnyugtatja, hogy bátor gerillái majd a tengerbe szorítják a ragadozó cionis-

tákat. Mennyivel izgalmasabb, mint borscsot enni egy nagyorrú zsidóval.

– A rossz zsidó jobb médiatéma – mondta Dafna. – De Nathan Zuckerman és Norman Mailer ezt nélkülüm is tudja. Az újság ugyanúgy a rossz zsidótól lesz kelendő, mint a könyv.

Tünetem ez a nő, gondoltam, de nem figyeltem rá; Mailert védje meg Mailer, én meg e tárgyban már épp elégszer megvédtem magam másutt.

– Áru! el – szólalt meg Lippman –, tehet-e a zsidó bármit is, ami messziről ne büzlene a zsidóságától? Vannak olyan gojok, akiknek azért vagyunk büdösek, mert lenéznek bennünket, és vannak olyan gojok, akiknek meg azért, mert fölnéznek ránk: az ezek aztán tényleg dühösek. Végtelenül. Előbb a zsidó klikkesedés volt a visszataszító, aztán a zsidó asszimiláció lett felháborítóan nevetséges, most meg a zsidó önállóság elfogadhatatlan és indokolatlan. Előbb a zsidó passzivitás volt undorító, a béketűrő zsidó, az alkalmazkodó zsidó, az a zsidó, aki, mint a birka, saját lábán megy a vágóhídra; most meg, ami már nemcsak undorító, hanem egyenesen szörnyű, az a zsidó erő és harciasság. Előbb a zsidó betegséget utálták a robusztus árják, a testileg gyöngye, csenevész zsidó férfiakat, akik pénzt kölcsönöznek és könyveket olvasnak, most meg az erős zsidó férfiakról undorodnak, azoktól, akik tudnak erőt alkalmazni, és nem félnek a hatalomtól. Előbb a hazátlan zsidó kozmopoliták voltak furcsák, idegenszerűek és megbízhatatlanok, most az az idegenszerű, hogy vannak zsidók, akik nem átallják azt hinni, hogy ugyanúgy határozhatnak sorsukról saját hazájukban, mint bárki más. Nézd, az arab itt maradhat, én is itt maradhatok, és élhetünk együtt, harmóniában. Megtapasztalhat bármit, amit akar, úgy élhet, ahogy neki tetszik, megszerezhet mindent, amire vágyik – kivéve az államiság tapasztalatát. Ha ezt akarja, ha enélkül nem tud megenni, elköltözhét egy arab államba, és ott megtapasztalhatja az államiságot. Tizenöt arab állam közül választhat, legtöbbjük még egy órányira sincs autóval. Az arab haza hatalmas, végtelen, miközben Izrael állam csak egy pötty a világtérképen. Izrael hétszer befér Illinois államba, de ez az egyetlen hely az egész bolygón, ahol az államiságot egy zsidó átélheti – *bát ezért nem fogunk megbátrálni!*

A vacsora véget ért.

NEMES ANNA FORDÍTÁSA